

Ερευνητική εργασία Research article

Υποκειμενική αίσθηση ευεξίας των εφήβων και ο ρόλος της οικογένειας

Αικ. Λαμπροπούλου

Τμήμα Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

Ψυχιατρική 2018, 29:172–182

Σκοπός αυτής της έρευνας είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας των εφήβων με σημαντικούς παράγοντες στην οικογένεια και ειδικότερα με: (α) τις αντιλήψεις τους για τη σχέση τους με τους γονείς, (β) τις αντιλήψεις των γονέων για τη σχέση τους με τους εφήβους και (γ) την αίσθηση ευεξίας των γονέων. Στην έρευνα συμμετείχαν 714 έφηβοι Β' και Γ' Γυμνασίου και Β' και Γ' Λυκείου και οι γονείς τους από σχολεία της ευρύτερης περιοχής των Αθηνών που επιλέχθηκαν με τη μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας. Για τη συλλογή των δεδομένων δόθηκαν στους εφήβους τα ακόλουθα ερωτηματολόγια: (α) Ερωτηματολόγιο Υποκειμενικής Αίσθησης Ευεξίας (για εφήβους) [Berne Questionnaire of Subjective Well-Being/Youth Form (BSW/Y)] το οποίο μετράει τους παράγοντες: Θετική στάση απέναντι στη ζωή, Αυτοεκτίμηση, Ικανοποίηση από τη ζωή, Προβλήματα, Σωματικά προβλήματα και Καταθλιπτική διάθεση. Οι τρεις πρώτοι παράγοντες περιλαμβάνονται σε έναν γενικότερο παράγοντα που ονομάζεται Ικανοποίηση και αξιολογούν τη θετική διάσταση της ευεξίας, ενώ οι επόμενοι τρεις περιλαμβάνονται στον γενικότερο παράγοντα Αίσθηση ασθένειας και αξιολογούν την αρνητική διάσταση της ευεξίας και (β) «Κλίμακα Συναισθηματικών Δεσμών στην Οικογένεια» (το οποίο χορηγήθηκε και στους γονείς). Επιπλέον χορηγήθηκαν στους γονείς τα ερωτηματολόγια «Ικανοποίηση από τη ζωή» και «Αξιολόγηση της συναισθηματικής ικανοποίησης από τη ζωή - κλίμακα Keyes» για την αξιολόγηση της δικής τους αίσθησης ευεξίας. Τέλος συλλέχθηκαν πληροφορίες για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Στις στατιστικές αναλύσεις χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι της περιγραφικής και επαγωγικής στατιστικής προκειμένου να ελεγχθεί η συσχέτιση και η αλληλεπίδραση της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας με τους υπό εξέταση παράγοντες. Τα ευρήματα έδειξαν ότι υπάρχει σχέση μεταξύ ορισμένων διαστάσεων που αφορούν στην οικογένεια, με την υποκειμενική αίσθηση ευεξίας των εφήβων. Ειδικότερα το πιο σημαντικό εύρημα ήταν ότι τον κύριο ρόλο στην ευεξία των εφήβων παίζουν οι αντιλήψεις των ίδιων για τις σχέσεις τους με την οικογένειά τους και ειδικότερα με τη μητέρα τους. Συγκεκριμένα φάνηκε ότι οι καλές σχέσεις με τη μητέρα ενισχύουν τη θετική διάσταση της ευεξίας (το να είναι ικανοποιημένοι οι έφηβοι από τη ζωή και τον εαυτό τους) ενώ

οι καλές σχέσεις με τον πατέρα μειώνουν την αρνητική διάσταση της ευεξίας (το να έχουν αυξημένο το επίπεδο της ψυχικής αίσθησης ασθένειας), ενώ τα ευρήματα δεν δείχνουν σημαντική σχέση των αντίστοιχων αντιλήψεων των γονέων και της ευεξίας των γονέων με την ευεξία των εφήβων.

Λέξεις ευρετηρίου: Εφηβεία, υποκειμενική αίσθηση ευεξίας, οικογένεια, ικανοποίηση από τη ζωή.

Εισαγωγή

Η υποκειμενική αίσθηση ευεξίας, το πόσο ικανοποιημένο δηλαδή αισθάνεται ένα άτομο από τη ζωή και τον εαυτό του, έχει προκαλέσει το κέντρο εστίασης πολλών ερευνών.¹⁻⁴ Ο ρόλος της οικογένειας στην ψυχική υγεία των εφήβων έχει επίσης αποτελέσει σημαντική υπό διερεύνηση μεταβλητή. Τα σχετικά ευρήματα έχουν δείξει ότι οι διαφορετικές μορφές οικογενειών επηρεάζουν διάφορες διαστάσεις της ζωής των παιδιών και των εφήβων, όπως τη συμπεριφορά τους, την υγεία τους, τη σχολική τους επίδοση και την αίσθησή τους ότι στηρίζονται από τα άλλα μέλη της οικογένειας.⁵⁻⁷ Ωστόσο, φαίνεται ότι δεν είναι τόσο η δομή της οικογένειας που επηρεάζει την υποκειμενική αίσθηση ευεξίας των εφήβων, όσο η αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της οικογένειας και η σχέση μεταξύ γονέων και μεταξύ γονέων και παιδιών.⁸

Η δυναμική της οικογένειας αναφέρεται στη σύνθετη σχέση μεταξύ των μελών της οικογένειας. Καλή επικοινωνία και καλές συναισθηματικές σχέσεις και με τους δύο γονείς δρουν καταλυτικά για την ψυχική ευεξία αλλά και σωματική υγεία των εφήβων και συνδέονται με υψηλότερο επίπεδο ευτυχίας, ενώ σε αντίθετη περίπτωση παρατηρείται αυξημένη αίσθηση μοναξιάς, κατάθλιψης και αρνητικής συμπεριφοράς.^{9,10}

Ο τρόπος διαπαιδαγώγησης των γονέων επίσης φαίνεται να σχετίζεται με τη συμπεριφορά και την ευεξία των εφήβων.^{11,12} Σε έρευνά της η Flouri¹³ εξέτασε τη σχέση του τρόπου διαπαιδαγώγησης με την αίσθηση της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας στην ενήλικη ζωή. Βρήκε ότι η εγγύτητα στη μητέρα στα 16 προέβλεπε την ικανοποίηση από τη ζωή στα 42 στους άνδρες και τις γυναίκες, ενώ η εμπλοκή της μητέρας στα 7 προέβλεπε την ικανοποίηση από τη ζωή στα 42 στους άνδρες.

Σε έρευνά τους οι Joronen και Astedt-Kurki¹⁴ βρήκαν ότι η άνεση στο σπίτι, η συναισθηματικά ζεστή

ατμόσφαιρα, η ανοιχτή επικοινωνία, η συμμετοχή σε οικογενειακά θέματα και η αίσθηση προσωπικής σημασίας στην οικογένεια συνέβαλαν στο να νιώθουν οι έφηβοι ικανοποιημένοι. Αντίθετα, η εχθρότητα στην οικογένεια, η ασθένεια ή ο θάνατος ενός μέλους καθώς και η υπερβολική εξάρτηση συνδέονταν με μεγαλύτερη αίσθηση ψυχικής ασθένειας.

Παρόλο που υπάρχουν περιορισμοί στις μέχρι τώρα έρευνες φαίνεται ότι οι αντιλήψεις των εφήβων για την ύπαρξη ζεστών σχέσεων ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, η παροχή αυτονομίας και ο καθορισμός ορίων μέσα σε μια θετική ατμόσφαιρα, η καλή επικοινωνία και η παροχή στήριξης και από τους δύο γονείς σχετίζονται θετικά με την υποκειμενική ευεξία των εφήβων.

Στην παρούσα έρευνα ο στόχος ήταν να μελετηθεί η σχέση της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας των εφήβων με: (1) τις αντιλήψεις των εφήβων για τους δεσμούς με τους γονείς τους, (2) τις αντιλήψεις των γονέων για τους δεσμούς με τους εφήβους και (γ) την υποκειμενική ευεξία των γονέων.

Υλικό και μέθοδος

Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 714 έφηβοι, μαθητές Α' και Β' Γυμνασίου και Α' και Β' Λυκείου, καθώς και οι γονείς τους από σχολεία της ευρύτερης περιοχής των Αθηνών, τα οποία επιλέχθηκαν με τη διαδικασία τής κατά στρώματα τυχαίας δειγματοληψίας. Στο δείγμα συμπεριλήφθηκαν οι μαθητές, των οποίων συμμετείχαν και οι δύο γονείς. Από το σύνολο των συμμετεχόντων, 407 ήταν μαθητές Γυμνασίου και 307 ήταν μαθητές Λυκείου ενώ 302 ήταν αγόρια και 412 ήταν κορίτσια.

Οι περισσότεροι γονείς ανήκουν στο ανώτερο – ανώτατο μορφωτικό επίπεδο, ενώ τα μικρότερα ποσοστά και για τους δύο γονείς αφορούν στους αποφοίτους πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι 665 γονείς δήλωσαν έγγαμοι (93,1%), ενώ 48 γονείς (6,9%) ανέ-

φεραν ότι ήταν διαζευγμένοι. Οι περισσότεροι έφηβοι δήλωσαν ότι κατάγονταν από την Ελλάδα (91%).

Μέσα συλλογής δεδομένων

Για την αξιολόγηση της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας των εφήβων χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Υποκειμενικής Αίσθησης Ευεξίας της Βέρνης (για εφήβους).¹⁵ Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από μια σειρά 39 κλειστών ερωτήσεων – δηλώσεων που αξιολογούν την υποκειμενική ευεξία με τη χρήση 5βάθμιας κλίμακας Likert [«συμφωνώ απόλυτα»/«πολύ συχνά» (5) έως «διαφωνώ απόλυτα»/«ποτέ» (1)]. Οι ερωτήσεις αυτές κατηγοριοποιούνται στους εξής επιμέρους παράγοντες:

- α. Θετική στάση απέναντι στη ζωή π.χ.: «Το μέλλον μου φαίνεται καλό».
- β. Αυτοεκτίμηση: π.χ.: «Τα καταφέρνω τόσο καλά όσο και οι περισσότεροι άνθρωποι».
- γ. Ικανοποίηση από τη ζωή π.χ.: «Κατά τη διάρκεια των τελευταίων εβδομάδων «...ένιωθες απόλυτα ευτυχημένος/η».
- δ. Προβλήματα π.χ.: «Πόσο συχνά τις τελευταίες εβδομάδες προβληματίστηκες/ανησύχησες εξαιτίας των γονέων σου».
- ε. Σωματικά προβλήματα π.χ.: «Κατά τη διάρκεια των τελευταίων εβδομάδων ένιωσες ταχυκαρδία ή πόνο στην καρδιά».
- στ. Καταθλιπτική διάθεση π.χ.: «Δεν απολαμβάνω τίποτα πια».

Οι επιμέρους παράγοντες δίνουν δύο γενικότερους παράγοντες, οι οποίοι αποτελούν τις δύο διαστάσεις ευεξίας. Ο πρώτος γενικός παράγοντας «Ικανοποίηση» περιγράφει τη θετική διάσταση της ευεξίας και περιλαμβάνει τους παράγοντες Θετική Στάση Απέναντι στη ζωή, Ικανοποίηση από τη ζωή και Αυτοεκτίμηση. Ο δεύτερος γενικότερος παράγοντας «Αίσθηση ασθένειας» αξιολογεί την αρνητική διάσταση της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας και περιλαμβάνει τους παράγοντες Προβλήματα, Σωματικά Προβλήματα και Καταθλιπτική Διάθεση. Σύμφωνα με τα ψυχομετρικά στοιχεία που παραθέτουν οι κατασκευαστές το ερωτηματολόγιο έχει ικανοποιητικά ψυχομετρικά κριτήρια ως προς την αξιοπιστία. Η αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας κυμαίνεται από 0,60 έως 0,85, ενώ η αξιοπιστία επαναληπτικών μετρήσεων κυμαίνεται από 0,65 έως 0,79.

Το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα μετά από άδεια των κατασκευαστών (ύστερα από προσωπική επικοινωνία της συγγραφέως) με τη δέσμευση να τους αποσταλούν τα ευρήματα της έρευνας. Το αρχικό ερωτηματολόγιο μεταφράστηκε στα Ελληνικά και μεταφράστηκε ξανά στα Αγγλικά, ώστε να επιτευχθεί η ακριβής μεταφορά στην Ελληνική γλώσσα. Μετά τη χορήγηση του ερωτηματολόγιου στο Ελληνικό δείγμα τα δεδομένα υπεβλήθησαν σε Ανάλυση Κυρίαρχων Συνιστωσών (Principal Components Analysis). Εφαρμόστηκε η μέθοδος της ορθογώνιας περιστροφής των αξόνων (varimax rotation), η οποία ανέδειξε τους ίδιους παράγοντες με αυτούς που προτείνουν οι συγγραφείς.¹⁶ Όσον αφορά στην αξιοπιστία, τα ευρήματα ήταν ικανοποιητικά για το Ελληνικό δείγμα καθώς ο δείκτης αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας κυμαινόταν από 0,60 έως 0,79 ενώ η αξιοπιστία επαναληπτικών μετρήσεων κυμαινόταν από 0,65 έως 0,75.¹⁶

Για την αξιολόγηση της ευεξίας των γονέων χρησιμοποιήθηκαν:

A. Η «Κλίμακα Ικανοποίησης από τη Ζωή»¹⁷ περιλαμβάνει πέντε ερωτήσεις, για τη μέτρηση της αξιολόγησης του ατόμου όσον αφορά στη ζωή του που αποτελεί τη μία από τις τρεις διαστάσεις της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας στους ενήλικους. Οι απαντήσεις δίνονται σε μια 7βάθμια κλίμακα τύπου Likert και κυμαίνονται από το 1 (διαφωνώ απόλυτα) έως το 7 (συμφωνώ απόλυτα). Όταν η βαθμολογία είναι από 5–9 σημαίνει ότι το άτομο δεν είναι καθόλου ικανοποιημένο από τη ζωή του ενώ η μεγαλύτερη ικανοποίηση αντιστοιχεί σε βαθμολογίες από 31 έως 35. Η κλίμακα είναι διαθέσιμη στο διαδίκτυο για ελεύθερη χρήση. Το αρχικό ερωτηματολόγιο μεταφράστηκε στα Ελληνικά και μεταφράστηκε ξανά στα Αγγλικά, ώστε να επιτευχθεί η ακριβής μεταφορά στην Ελληνική γλώσσα. Υπολογίστηκαν οι δείκτες αξιοπιστίας, οι οποίοι βρέθηκαν αρκετά υψηλοί τόσο για τις μητέρες (Cronbach α =.86) όσο και για τους πατέρες (Cronbach α =.87) στο Ελληνικό δείγμα.

B. Η Κλίμακα συναισθηματικής αξιολόγησης του Keyes.¹⁸ Η κλίμακα περιλαμβάνει έξι θετικά και έξι αρνητικά συναισθήματα. Τα άτομα καλούνται να απαντήσουν σε μια 5βάθμια κλίμακα τύπου Likert (1=συνέχεια έως 5=ποτέ) πόσο συχνά ένιωσαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριάντα ημερών τα συναισθήματα που αναφέρονται. Η κλίμακα δίνει δύο

παράγοντες: (α) τα θετικά συναισθήματα που αποτελεί τη δεύτερη από τις τρεις διαστάσεις της υποκειμενικής ευεξίας των ενηλίκων και (β) τα αρνητικά συναισθήματα, που αποτελεί την τρίτη διάσταση της υποκειμενικής ευεξίας των ενηλίκων. Το αρχικό ερωτηματολόγιο μεταφράστηκε στα Ελληνικά και μεταφράστηκε ξανά στα Αγγλικά, ώστε να επιτευχθεί η ακριβής μεταφορά στην Ελληνική γλώσσα. Τέλος υπολογίστηκαν οι δείκτες αξιοπιστίας οι οποίοι ήταν αρκετά υψηλοί για το Ελληνικό δείγμα και κυμαίνονταν από .80 έως .85.

Για την αξιολόγηση των συναισθηματικών δεσμών μεταξύ των μελών της οικογένειας χρησιμοποιήθηκε η «Κλίμακα Συναισθηματικών Δεσμών στην Οικογένεια».¹⁹ Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 13 προτάσεις που αξιολογούν τους δεσμούς των παιδιών με τους γονείς τους και δόθηκε τόσο στους γονείς όσο και στους εφήβους που απάντησαν ξεχωριστά για τη μητέρα και τον πατέρα τους. Η κλίμακα αξιολόγησης είναι τύπου Likert, με έξι διαβαθμίσεις που κυμαίνονται από το 1, «σχεδόν καθόλου» έως το 6, «πάρα πολύ». Το ερωτηματολόγιο είναι δημοσιευμένο με τη δυνατότητα χρήσης τους από άλλους ερευνητές.¹⁹ Έχει χρησιμοποιηθεί και σε άλλες έρευνες στην Ελλάδα με υψηλούς δείκτες αξιοπιστίας.²⁰ Χρησιμοποιήθηκε το ήδη προσαρμοσμένο ερωτηματολόγιο που έχει χρησιμοποιηθεί στην Ελλάδα ύστερα από σχετική άδεια. Υπολογίστηκαν οι δείκτες αξιοπιστίας και για την παρούσα έρευνα, οι οποίοι ήταν αρκετά υψηλοί τόσο για τους γονείς (Cronbach α =.92 για τους πατέρες και Cronbach α =.91 για τις μητέρες) όσο και για τους εφήβους (Cronbach α =.91 αντιλήψεις για δεσμούς με μητέρα και Cronbach α =.92 αντιλήψεις δεσμών με πατέρα).

Στατιστική ανάλυση

Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα SPSS (Statistical Package for Social Sciences). Οι αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν αφορούσαν σε πρώτη φάση περιγραφικούς δείκτες (συχνότητες σε σχέση με το δείγμα, μέσος όρος και τυπικές αποκλίσεις των υπό εξέταση παραγόντων και δείκτες Pearson r προκειμένου να μελετηθούν οι συσχετίσεις των παραγόντων). Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε μια σειρά μονοπαραγοντικών αναλύσεων διακύμανσης (ANOVA) για την εξέταση της στατιστικής σημαντικότητας των διαφο-

ρών μεταξύ του μέσου όρου ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια καθώς και ανάμεσα στους μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου. Τέλος πραγματοποιήθηκε ανάλυση παλινδρόμησης προκειμένου να μελετηθεί περαιτέρω η προβλεπτική δυνατότητα των διαστάσεων που αφορούσαν στην οικογένεια σε σχέση με την υποκειμενική αίσθηση ευεξίας των εφήβων. Σημειώνεται ότι η δυνατότητα χρήσης των παραμετρικών δοκιμασιών που αναφέρονται στην παρούσα έρευνα επιβεβαιώθηκε μέσω του ελέγχου της κανονικότητας των κατανομών. Στη συνέχεια περιγράφονται αναλυτικά τα ευρήματα από τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων ενώ επισημαίνεται η πιθανή επίδραση του μεγέθους του δείγματος στα αποτελέσματα που περιγράφονται.

Αποτελέσματα

Οι αναλύσεις έδειξαν ότι οι θετικοί παράγοντες της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας είναι αυτοί που παρουσιάζουν των υψηλότερο μέσο όρο ο οποίος κυμαίνεται μεταξύ 3,39 έως 3,84. Αντίθετα, οι αρνητικοί παράγοντες είναι αυτοί που παρουσιάζουν τον μικρότερο μέσο όρο οποίος δεν ξεπερνά το 3 (πίνακας 1).

Όσον αφορά στις σχέσεις των εφήβων με τους γονείς τους, παρατηρείται ότι και οι δεσμοί με τη μητέρα και οι δεσμοί με τον πατέρα βρίσκονται περίπου στο ίδιο επίπεδο και αρκετά ψηλά στην κλίμακα. Στο ίδιο επίπεδο βρίσκεται και ο μέσος όρος που αφορά στις αντιλήψεις των μητέρων και των πατέρων σχε-

Πίνακας 1. Μέσος όρος και τυπικές αποκλίσεις των παραγόντων της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας για το σύνολο του δείγματος.

Παράγοντες της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας	ΜΟ	ΤΑ
Αυτοεκτίμηση	3,83	0,56
Θετική στάση απέναντι στη ζωή	3,54	0,59
Ικανοποίηση από τη ζωή	3,39	0,76
Ικανοποίηση (Συνολικός παράγοντας)	3,60	0,49
Προβλήματα	2,62	0,74
Σωματικά προβλήματα	2,05	0,76
Καταθλιπτική διάθεση	2,40	0,69
Αίσθηση ασθένειας (Συνολικός παράγοντας)	2,33	0,63

τικά με τις σχέσεις τους με τα παιδιά τους. Ο μέσος όρος τόσο στους επιμέρους όσο και στους συνολικούς παράγοντες και για τους δύο γονείς βρίσκεται ανάμεσα στο 4 και το 5. Παρατηρείται, επίσης, ότι ο μέσος όρος των μητέρων είναι μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο των πατέρων.

Στις διαστάσεις της οικογένειας συμπεριλαμβάνονται, επίσης, ως μεταβλητές και η υποκειμενική αίσθηση ευεξίας των γονέων όπου ο μέσος όρος και στις τρεις διαστάσεις (θετικό και αρνητικό συναίσθημα και γνωστική αξιολόγηση ζωής) βρίσκεται σχεδόν στο ίδιο επίπεδο και για τους δύο γονείς (περίπου στο μέσο της κάθε κλίμακας). Αναλυτικά ο μέσος όρος και οι τυπικές αποκλίσεις παρουσιάζονται στον πίνακα 2.

Πίνακας 2. Μέσος όρος και τυπικές αποκλίσεις των παραγόντων που αφορούν σε διαστάσεις της οικογένειας για το σύνολο του δείγματος

Διαστάσεις που αφορούν στην οικογένεια	ΜΟ	ΤΑ
<i>Δεσμοί εφήβων με γονείς (αντιλήψεις εφήβων)</i>		
Δεσμοί με μητέρα	5,03	0,81
Δεσμοί με πατέρα	4,80	0,83
<i>Δεσμοί γονέων με εφήβους (αντιλήψεις γονέων)</i>		
Δεσμοί των παιδιών προς μητέρα	4,70	0,86
Δεσμοί μητέρας προς τα παιδιά	5,04	0,68
Ποιότητα της επικοινωνίας (μητέρας-παιδιού)	4,98	0,84
Σχέσεις μητέρας με παιδί (σύνολο)	4,89	0,69
Δεσμοί των παιδιών προς πατέρα	4,62	0,92
Δεσμοί πατέρα προς τα παιδιά	4,92	0,76
Ποιότητα της επικοινωνίας (πατέρα-παιδιού)	4,69	0,89
Σχέσεις πατέρα με παιδί (σύνολο)	4,75	0,76
<i>Υποκειμενική αίσθηση ευεξίας γονέων</i>		
Θετικό συναίσθημα μητέρας	2,83	0,66
Θετικό συναίσθημα πατέρα	2,82	0,69
Αρνητικό συναίσθημα μητέρας	3,58	0,68
Αρνητικό συναίσθημα πατέρα	3,65	0,69
Αξιολόγηση ζωής (μητέρα)	22,61	6,05
Αξιολόγηση ζωής (πατέρας)	22,24	6,28

Εξετάζοντας τις συσχετίσεις, τα ευρήματα έδειξαν ότι ο παράγοντας που αφορά στους δεσμούς των εφήβων με τη μητέρα παρουσιάζει χαμηλές έως μέτριες, αλλά στατιστικώς σημαντικές συσχετίσεις. Λίγο υψηλότερες είναι οι συσχετίσεις για τον παράγοντα «Δεσμοί των εφήβων με τον πατέρα» και κυμαίνονται από $-.24$ με τον παράγοντα «Προβλήματα» έως $.38$ με τον παράγοντα «Ικανοποίηση».

Αρκετά χαμηλές είναι και οι περισσότερες συσχετίσεις της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας των εφήβων με το πώς οι γονείς βιώνουν τη σχέση τους με τα παιδιά τους. Πολύ χαμηλές είναι και οι συσχετίσεις των παραγόντων της ευεξίας των γονέων με των αντίστοιχων παραγόντων της ευεξίας των παιδιών τους. Η μόνη μέτρια συσχέτιση (Pearson $r=.20$) σημειώνεται μεταξύ των παραγόντων «Αξιολόγηση της ζωής» της μητέρας και του παράγοντα «Αυτοεκτίμηση». Όλοι οι παράγοντες που αφορούν στην οικογενειακή ζωή έχουν θετικές συσχετίσεις με τους θετικούς παράγοντες της ευεξίας και αρνητικές συσχετίσεις με τους αρνητικούς παράγοντες της ευεξίας (πίνακας 3). Ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι εξαιτίας του μεγάλου μεγέθους του δείγματος θα πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί στην αποδοχή των συσχετίσεων που βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικές σε επίπεδο $.05$.

Όσον αφορά στην εξέταση των μεταβλητών φύλο και βαθμίδα εκπαίδευσης, τα ευρήματα έδειξαν λίγες στατιστικώς σημαντικές διαφορές. Ειδικότερα, όσον αφορά στη μεταβλητή φύλο, η μόνη στατιστικώς σημαντική διαφορά βρέθηκε στον παράγοντα της ευεξίας «Αρνητικό συναίσθημα μητέρας» με τις μητέρες που έχουν αγόρια να έχουν μεγαλύτερο μέσο όρο (ΜΟ=3,66) από τις μητέρες των κοριτσιών (ΜΟ=3,52) [Fφύλου (1,710) =6,09, $p<.01$]. Όσον αφορά στη βαθμίδα εκπαίδευσης η διαφορά μεταξύ του μέσου όρου των μαθητών Γυμνασίου (ΜΟ=5,14) και των μαθητών Λυκείου (ΜΟ=4,89) στον παράγοντα «Δεσμοί με την μητέρα» φάνηκε να είναι στατιστικώς σημαντική [F βαθμίδα εκπαίδευσης (1,701)=20,17, $p<.001$], όσο και μεταξύ του αντίστοιχου μέσου όρου (4,99 για το Γυμνάσιο και 4,56 για το Λύκειο) για τον παράγοντα «Δεσμοί με τον πατέρα» [F βαθμίδα εκπαίδευσης (1, 701)=48,61, $p <.001$].

Τα ευρήματα έδειξαν επίσης ότι όλες οι κύριες επιδράσεις της μεταβλητής «Βαθμίδα εκπαίδευσης» βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικές σε όλους τους πα-

Πίνακας 3. Δείκτες συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβλητές της έρευνας.

Παράγοντες οικογένειας	Αυτοεκτίμηση	Θετική στάση στη ζωή	Προβλήματα	Σωματικά Προβλήματα	Καταθλιπτική διάθεση	Ικανοποίηση από τη ζωή	Ικανοποίηση	Αίσθηση ασθένειας
<i>Δεσμοί εφήβων με γονείς</i>								
Δεσμοί με μητέρα	.37**	.22**	-.18**	-.18**	-.28**	.28**	.38**	-.21**
Δεσμοί με πατέρα	.33**	.24**	-.24**	-.26**	-.30**	.29**	.38**	-.30**
<i>Δεσμοί γονέων με εφήβους</i>								
Δεσμοί παιδιών προς μητέρα	.18**	.06	-.08*	-.01	-.15**	.13**	.17**	-.05
Δεσμοί μητέρας προς τα παιδιά	.18**	.04	-.04	-.01	-.10**	.12**	.14**	-.03
Ποιότητα επικοινωνίας (μητέρας-παιδιού)	.24**	.09*	-.07	-.06	-.17**	.15**	.22**	-.08*
Σχέσεις μητέρας με παιδί (σύνολο)	.22**	.07	-.07	-.02	-.16**	.14**	.20**	-.06
Δεσμοί παιδιών προς πατέρα	.22**	.10**	-.09*	-.08*	-.21**	.16	.24**	-.10**
Δεσμοί πατέρα προς τα παιδιά	.13**	.06	-.07	-.09*	-.12**	.10*	.13**	-.09*
Ποιότητα επικοινωνίας (πατέρα-παιδιού)	.20**	.07	-.08*	-.13**	-.16**	.14**	.19**	-.13**
Σχέσεις πατέρα με παιδί (σύνολο)	.21**	.09*	-.09*	-.11**	-.19**	.15**	.21**	-.12**
<i>Υποκειμενική αίσθηση ευεξίας γονέων</i>								
Θετικό συναίσθημα μητέρας	-.10**	-.01	.06	.04	.07*	-.08*	-.09*	.05
Θετικό συναίσθημα πατέρα	-.11**	-.08*	.03	.08*	.11**	-.06	-.12**	.06
Αρνητικό συναίσθημα μητέρας	.07	.08*	-.13**	-.11**	-.15**	.10**	.14**	-.14**
Αρνητικό συναίσθημα πατέρα	.08*	.04	-.10**	-.12**	-.14**	.07	.11**	-.13**
Αξιολόγηση ζωής (μητέρα)	.20**	.11**	-.08*	-.04	-.08*	.13**	.17**	-.07
Αξιολόγηση ζωής (πατέρας)	.15**	.07	-.05	-.02	-.05	.06	.10**	-.05

Δείκτες Συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβλητές της έρευνας. *p<0.05, **p<0.01

ράγοντες που αφορούν στις αντιλήψεις των πατέρων για τη σχέση τους με τα παιδιά τους. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στον παράγοντα «Δεσμοί των παιδιών προς πατέρα» ο μέσος όρος των πατέρων των παιδιών Γυμνασίου (4,69) και των πατέρων των παιδιών Λυκείου (4,54) παρουσιάζουν συστηματικές διαφορές [F βαθμίδα εκπαίδευσης (1,704)=5,03, $p<.05$].

Στον παράγοντα «Δεσμοί πατέρα προς τα παιδιά» ο μέσος όρος ήταν 4,97 (Γυμνάσιο) και 4,85 (Λύκειο) [F βαθμίδα εκπαίδευσης (1,708)=4,78, $p<.05$], ενώ 4,79 και 4,55 είναι ο μέσος όρος των πατέρων των μαθητών Γυμνασίου και των μαθητών Λυκείου αντίστοιχα στον παράγοντα «Ποιότητα της επικοινωνίας (πατέρα-παιδιού)» [F βαθμίδα εκπαίδευσης (1,709)=12,79, $p<.001$]. Στατιστικώς σημαντική ήταν και η διαφορά στον μέσο όρο για τον συνολικό παράγοντα σχέσης πατέρα και παιδιού (ΜΟ Γυμνασίου=4,82 και ΜΟ Λυκείου=4,66 [F βαθμίδα εκπαίδευσης (1,708)=7,76, $p<.01$].

Στο πλαίσιο πραγματοποίησης ανάλυσης παλινδρόμησης βρέθηκε ότι ο συντελεστής προσδιορισμού R^2 για τους παράγοντες στην οικογένεια είναι ίσος με 0,025. Δηλαδή 2,5% της διασποράς του βαθμού ικανοποίησης από τη ζωή μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση των παραγόντων που αναφέρονται στην οικογένεια [F (10, 649)=3,23, $p<0,001$]. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνεται ότι μόνο ένας από τους δέκα παράγοντες που αφορούν σε διαστάσεις της οικογένειας συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής. Ο παράγοντας αυτός αναφέρεται στην αξιολόγηση του συναισθηματικού δεσμού και της επικοινωνίας του εφήβου με τη μητέρα του ($\beta=0,08$, $t=2,08$, $p<0,05$). Αυτό σημαίνει ότι όσο πιο καλή αντιλαμβάνεται ο έφηβος τη σχέση του με τη μητέρα τόσο πιο ικανοποιημένος είναι από τη ζωή του και έχει πιο υψηλό επίπεδο υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας. Ωστόσο, το εύρημα αυτό αντιμετωπίζεται με επιφυλάξεις εξαιτίας του χαμηλού επιπέδου στατιστικής σημαντικότητας.

Όσον αφορά στον αρνητικό παράγοντα της ευεξίας (αίσθηση ασθένειας) ο συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,03. Δηλαδή 3% της διασποράς της αίσθησης ασθένειας μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση των παραγόντων που αναφέρονται στην οικογένεια. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός,

F (10,647)=2,57, $p<0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνεται ότι δύο από τους δέκα παράγοντες που αφορούν σε διαστάσεις της οικογένειας συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής. Ο πρώτος παράγοντας αναφέρεται στην αξιολόγηση του συναισθηματικού δεσμού και της επικοινωνίας του εφήβου με τον πατέρα του ($\beta=-0,11$, $t=-2,28$, $p<0,05$), ενώ ο δεύτερος παράγοντας αναφέρεται στον βαθμό βίωσης αρνητικών συναισθημάτων (ένα από τα τρία συστατικά της ευεξίας) από τη μητέρα ($\beta=-0,08$, $t=2,01$, $p<0,05$). Αυτό σημαίνει ότι όσο πιο δύσκολη αντιλαμβάνεται ο έφηβος τη σχέση του με τον πατέρα του και όσο περισσότερο η μητέρα βιώνει αρνητικά συναισθήματα στη ζωή της, τόσο λιγότερο ικανοποιημένος είναι από τη ζωή του και έχει υψηλό επίπεδο αίσθησης ασθένειας, την αρνητική δηλαδή διάσταση της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό της διασποράς και για τις δύο διαστάσεις της ευεξίας που μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση των παραγόντων που αναφέρονται στην οικογένεια φαίνεται να είναι σχετικά χαμηλό λαμβάνοντας υπόψη το μεγάλο μέγεθος του δείγματος. Συνεπώς τα ευρήματα θα πρέπει να μελετηθούν περαιτέρω.

Συζήτηση

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκε η σχέση των αντιλήψεων των εφήβων, αλλά και των γονέων τους για τους συναισθηματικούς δεσμούς που επικρατούν στην οικογένεια όπως και η σχέση της υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας των γονέων με την υποκειμενική αίσθηση ευεξίας των εφήβων. Σε γενικές γραμμές φαίνεται ότι οι έφηβοι είναι ικανοποιημένοι από τη ζωή τους και αξιολογούν περισσότερο θετικά παρά αρνητικά τη ζωή τους, έστω κι αν οι αξιολογήσεις τους δεν φτάνουν στις υψηλότερες βαθμίδες της κλίμακας. Αυτό το εύρημα συμφωνεί με τη βιβλιογραφία όπου υποστηρίζεται ότι οι έφηβοι νιώθουν περισσότερο καλά στη ζωή τους, ότι τον περισσότερο χρόνο είναι πιο πολύ ικανοποιημένοι παρά δυσαρεστημένοι και βιώνουν κυρίως θετικά συναισθήματα.²¹⁻²³ Η εικόνα αυτή ισχύει και για τους γονείς τους καθώς φαίνεται και αυτοί να είναι περισσότερο ικανοποιημένοι παρά δυσαρεστημένοι από τη ζωή τους.

Επίσης τα ευρήματα δείχνουν ότι οι έφηβοι θεωρούν ότι έχουν στενές σχέσεις με τους γονείς τους

και κυρίως με τις μητέρες τους.²⁴ Το ίδιο ισχύει και για τους γονείς, οι οποίοι γενικά θεωρούν, κυρίως οι μητέρες, ότι οι σχέσεις τους με τα παιδιά τους είναι στενές. Σε όλους τους παράγοντες των συναισθηματικών δεσμών στην οικογένεια, οι μητέρες θεωρούν ότι είναι πιο κοντά στα παιδιά τους από ό,τι οι πατέρες, ενώ τόσο οι μητέρες όσο και οι πατέρες θεωρούν ότι έχουν καλή επικοινωνία με τα παιδιά τους και πιστεύουν ότι οι ίδιοι καταλαβαίνουν περισσότερο τα παιδιά τους από ό,τι τα παιδιά τους γονείς τους. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνονται και από άλλες σχετικές έρευνες στην Ελλάδα.^{25,26}

Τα ευρήματα έδειξαν ότι όταν οι έφηβοι νιώθουν κοντά στους γονείς τους, βιώνουν μεγαλύτερο επίπεδο υποκειμενικής αίσθησης ευεξίας. Ενδιαφέρον προκαλεί το εύρημα ότι η αίσθηση της καλής επικοινωνίας και της ύπαρξης στενών δεσμών και με τους δύο γονείς βρέθηκε να συνδέεται κυρίως με τη θετική διάσταση της υποκειμενικής ευεξίας και λιγότερο με την αρνητική διάσταση. Αυτό σημαίνει ότι οι καλές σχέσεις συμβάλλουν περισσότερο στην αίσθηση των εφήβων ότι είναι καλά παρά το ότι οι κακές σχέσεις συμβάλλουν στην αίσθηση των εφήβων ότι δεν είναι καλά στη ζωή τους.

Η σημαντική συμβολή των οικογενειακών δεσμών στην ευεξία των εφήβων αποτελούσε υπόθεση της έρευνας, ωστόσο, επιβεβαιώθηκε μόνο σε έναν βαθμό. Τόσο οι σχετικά χαμηλές συσχετίσεις όσο και το μικρό ποσοστό της εξηγούμενης διακύμανσης (λαμβάνοντας ιδιαίτερα υπόψη το μεγάλο μέγεθος του δείγματος) από παράγοντες που αφορούσαν στην οικογένεια δεν ήταν από τα αναμενόμενα ευρήματα. Ίσως οι διαστάσεις που αξιολογήθηκαν να μη σχετίζονται τόσο πολύ με την ευεξία όσο άλλοι παράγοντες στην οικογένεια, όπως η ποιότητα επικοινωνίας των μελών ή ο τρόπος διαπαιδαγώγησης.

Μια πιθανή εξήγηση επίσης θα μπορούσε να αφορά στο γεγονός της συμμετοχής μόνο των εφήβων που απάντησαν και οι γονείς τους. Ίσως οι σχέσεις αυτών των εφήβων να είναι καλύτερες από τους υπόλοιπους εφήβους και να μην ήταν αρκετά δυνατή η διαφοροποίηση και η διερεύνηση της σχέσης των μεταβλητών.

Το πλέον ενδιαφέρον εύρημα είναι ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζουν οι αντιλήψεις των ίδιων των εφήβων για τις σχέσεις τους με την οικογένειά τους και ειδικότερα με τη μητέρα τους. Οι καλές

σχέσεις με τη μητέρα είναι αυτές που σχετίζονται, κυρίως, με τη θετική διάσταση της ευεξίας. Όσο πιο κοντά νιώθει ο έφηβος με τη μητέρα του τόσο πιο ικανοποιημένος αισθάνεται από τη ζωή του. Το εύρημα αυτό έρχεται να επιβεβαιώσει την ιδιαίτερη σχέση και τον ρόλο που αποδίδεται στη μητέρα στη διαπαιδαγώγηση και την ψυχική υγεία των παιδιών.^{27,30} Ωστόσο, φαίνεται ότι όταν οι έφηβοι αισθάνονται ότι υπάρχουν στενές σχέσεις με τους πατέρες τους, τότε βιώνουν και λιγότερα προβλήματα και μειωμένη αίσθηση ασθένειας.

Φαίνεται λοιπόν ότι η ύπαρξη στενών σχέσεων κυρίως με τον πατέρα συνδέεται περισσότερο με μειωμένη αίσθηση μη ικανοποίησης και αρνητικής αξιολόγησης της ζωής. Είναι πολύ ενδιαφέρον εύρημα το ότι η καλή σχέση με τη μητέρα σχετίζεται με τη θετική ευεξία, ενώ η κακή σχέση με τον πατέρα σχετίζεται με την αρνητική διάσταση της ευεξίας. Φαίνεται ότι, ενώ η ύπαρξη καλών σχέσεων με τον πατέρα δεν οδηγεί σε μεγαλύτερα επίπεδα ικανοποίησης από τη ζωή, οι αρνητικές σχέσεις οδηγούν τους εφήβους στη βίωση δυσαρέσκειας και χαμηλότερης ευεξίας.

Το εύρημα αυτό ίσως να έχει να κάνει με τον ιδιαίτερο ρόλο του πατέρα ειδικά στην Ελληνική κοινωνία και την οικογένεια, όπως αναφέρουν και τα σχετικά δεδομένα άλλων ερευνών σε κοινωνίες, όπου η θέση του πατέρα έχει κοινά στοιχεία με την Ελληνική οικογένεια.²⁸⁻³⁰ Επίσης, πολλές έρευνες που έχουν μελετήσει την επίδραση των αρνητικών σχέσεων με τον πατέρα σε διάφορες διαστάσεις της ψυχικής υγείας των παιδιών επιβεβαιώνουν τη σημασία που δίνεται πλέον και στον ρόλο του πατέρα στην ευεξία, και την ανάπτυξη των παιδιών.²⁸⁻³⁰

Τα ευρήματα επίσης έδειξαν ότι οι αντιλήψεις των γονέων δεν φαίνεται να σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με την υποκειμενική αίσθηση ευεξίας των εφήβων. Παρόλο που και οι γονείς θεωρούν ότι υπάρχουν καλές σχέσεις μέσα στην οικογένεια, αυτό που φαίνεται να έχει σημασία για την υποκειμενική ευεξία των εφήβων είναι οι δικές τους αντιλήψεις και όχι των γονέων. Σημειωτέον ότι η καλή επικοινωνία με τους γονείς μπορεί να οδηγεί σε μεγαλύτερη ικανοποίηση από τη ζωή ή η αυξημένη ικανοποίηση να οδηγεί και σε καλύτερη διάθεση για επικοινωνία και ως εκ τούτου στη δημιουργία καλύτερων σχέσεων. Επίσης, είναι πιθανή η ύπαρξη τρίτων παραγόντων

που να συνδέονται τόσο με την αίσθηση ευεξίας των εφήβων, όσο και με την ύπαρξη στενών συναισθηματικών δεσμών στην οικογένεια.

Ένα ερώτημα της παρούσας έρευνας αφορούσε στο κατά πόσο η υποκειμενική ευεξία των μητέρων και των πατέρων σχετιζόταν με την υποκειμενική αίσθηση ευεξίας των εφήβων. Τα ευρήματα δεν φαίνεται να δείχνουν κάποια σημαντική σχέση μεταξύ των δύο διαστάσεων. Ίσως, ωστόσο, ο τρόπος αξιολόγησης που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα, να σχετίζεται σε κάποιον βαθμό με αυτό το εύρημα και πιθανώς η χρήση κοινής κλίμακας για την αξιολόγηση εφήβων και γονέων να έδινε διαφορετικά αποτελέσματα. Επίσης, ενδιαφέρον είναι το εύρημα ότι όταν οι μητέρες βιώνουν περισσότερο συχνά αρνητικά συναισθήματα, τότε και οι έφηβοι αισθάνονται λιγότερο ικανοποιημένοι και ευτυχημένοι. Ενδεχομένως, λοιπόν, να υπάρχει κάποιου είδους βαθύτερη σχέση

μεταξύ της ευεξίας γονέων και εφήβων και ειδικότερα της μητέρας. Ειδικότερα, αυτή η σχέση εμφανίζεται όχι με τη γνωστική, αλλά με τη συναισθηματική πτυχή της υποκειμενικής ευεξίας. Ίσως το συναίσθημα να είναι πιο εμφανές και έντονο στις σχέσεις μητέρων – εφήβων και ίσως η συχνότερη σχέση και επαφή με τις μητέρες, των οποίων η διαπαιδαγώγηση των παιδιών θεωρείται βασικός τους ρόλος, να επηρεάζει και την αρνητική διάσταση της ευεξίας των εφήβων.

Τα ευρήματα της έρευνας επιχειρούν να συμβάλουν στην κάλυψη των αναγκών που πηγάζουν από την έλλειψη ανάλογων δεδομένων στην ελληνική βιβλιογραφία. Η παρούσα έρευνα, ωστόσο, είναι συγχρονική, συνεπώς, οι συσχετίσεις που βρέθηκαν δεν περιγράφουν απαραίτητα αιτιώδεις σχέσεις. Το όλο θέμα των παραγόντων που καθορίζουν την ευεξία είναι πολύπλοκο και περαιτέρω έρευνες είναι αναγκαίες πριν εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα.

The role of the family in adolescents' subjective well-being

A. Lampropoulou

Department of Psychology, University of Athens, Athens, Greece

Psychiatriki 2018, 29:172–182

The goal of this research is to study the relation between adolescents' subjective well-being with: (a) their perceptions regarding their relationship with their parents, (b) the corresponding perceptions of their parents and (c) parents' subjective well-being. The participants of this study were 714 adolescents attending the two last grades of Junior High School (Gymnasium) and the two last grades of High School (Lyceum) as well as their parents from schools of the broader area of Athens randomly selected. The following questionnaires were used for data collection from the adolescents who participated in the study: (a) The assessment of subjective well-being was based on the Berne Questionnaire of Subjective Well-Being/ Youth Form that provides the following factors: Positive attitude towards life, Self-esteem, Satisfaction from life, Problems, Somatic complaints and Depressive mood. The first three factors are included in a general factor called Satisfaction which is the positive aspect of subjective well-being (according to the suggested structure of the concept in the relevant literature) while the remaining three are included in a second general factor called Ill-being which is the negative aspect of subjective well-being, and (b) the assessment of family relationships was based on the "Affectual solidarity in the family scale" (which was also administered to parents). In addition, parents completed the questionnaires "Satisfaction from Life scale" and the "Assessment of the emotional satisfaction from life-Keyes scale" for assessing their level of subjective well-being. Finally, information on demographics was also collected. Statistical analysis of the data included descriptive and deductive methods in order to examine the relationship and the interaction of the variables under research. Findings revealed several interesting relationships. In particular

the results showed that the better the relationships are perceived by the adolescents the more satisfied they feel from their lives. In particular, the good relationships with the mother strengthen the positive dimension of subjective well-being while the good relationships with the father decrease the negative dimension of subjective well-being. Findings also suggest no significant relation among parents' perceptions and their subjective well-being with the well-being of the adolescents. The results of the research provide the guidelines for further research on the role of the family in adolescents' subjective well-being while they also allow for a better understanding of the way adolescents' subjective well-being is related to various variables in order to further enhance it through appropriate interventions.

Key words: Adolescence, subjective well-being, family, satisfaction from life.

Βιβλιογραφία

- Brotherson SE, Yamamoto T, & Acock AC. Connection and communication in father-child relationships and adolescent child well-being. *Fathering* 2003, 1:191–214, doi: 10.3149/fth.0103.191
- Diener E. Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *Am Psychol* 2000, 55:34–43, doi: 10.1037/0003-066X.55.1.34
- Karademas EC. Self-efficacy, social support and well-being: The mediating role of optimism. *Pers Individ Dif* 2006, 40:1281–1290, doi: 10.1016/j.paid.2005.10.019
- Karademas EC. Subjective well-being, demographic and intra-personal correlates. *Ψυχολογία* in press
- Behnke AO, MacDermid SM. *Family well-being*. A Sloan work and family encyclopedia entry 2004, Available from: http://www.bc.edu/bc_org/
- Hann CM. *The relationship between certain family variables and the psychological well-being of black adolescents, 2005*, Doctoral dissertation, University of the Free State, Bloemfontein Available from: <http://www.scholar.ufs.ac.za>
- Hetherington EM. Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families, *Childhood* 2003, 10(2): 217–36, doi: 10.1177/0907568203010002007
- Amato PR, & Afifi TD. Feeling caught between parents: adult children's relations with parents and subjective well-being, *J Marriage Fam* 2006, 68:222–235, doi: 10.1111/j.1741-3737.2006.00243
- Rask K, Astedt-Kurk P, Paavilainen E, & Laippala P. Adolescent subjective well-being and family dynamics. *Scand J Caring Sci* 2003, 17:129–138, doi: 10.1037/0033-2909.132.2.249
- Ryff CD, Singer BH, Wing E, & Love GD. Elective affinities and uninvited agonies: mapping emotion with significant others onto health. In: Ryff CD, & Singer BH (eds) *Emotion, Social Relationships, and Health*, New York, NY: Oxford University Press, 2001:133–175, doi: 10.1093/acprof:oso/9780195145410.003.0005
- Johnson LD, O'Malley PM, Bachman JG. *National survey results on drug use from the monitoring the future study, 1975–2000*: Vol. 1. Secondary school students (NIH Publication No. 2000). Rockville, MD: National Institute on Drug Abuse. 2001 Available from: http://www.monitoringthefuture.org/pubs/monographs/vol1_2002.pdf
- Ryan RM, Deci EL. On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annu Rev Psychol* 2001, 52:141–166, doi: 10.1146/annurev.psych.52.1.141
- Flouri E. Subjective well-being in midlife: the role of involvement of and closeness to parents in childhood. *J Happiness Stud* 2004, 5: 335–358, doi: 10.1023/b:johs.0000048461.21694.92
- Joronen K, Astedt-Kurki P. Familial contribution to adolescent subjective well-being. *Int J Nurs Stud* 2005, 11:125–133, doi: 10.1111/j.1440-172X.2005.00509.x
- Grob A, Luthi R, Kaiser F, Flammer A, Mackinnon A, Wearing A. Berner fragebogen zum wohlbeinden jugendlicher (BSW-Youth Form), *Diagnostica* 1991, 37:66–75 Available from: <http://edoc.unibas.ch/dok/A5255072>
- Ερωτηματολόγιο Υποκειμενικής Αίσθησης Ευεξίας (για εφήβους) (Berne Questionnaire of Subjective Well-Being/ Youth Form). Συγγραφείς: Grob A, Luthi R, Kaiser F, Flammer A, Mackinnon A, Wearing A. Προσαρμογή: Λαμπροπούλου Α, Γεωργουλέας Γ, Χατζηχρήστου Χ. Στο: Σταλίκας Α, Τριλίβα Σ, Ρούσση Π (επιμ.) *Τα ψυχομετρικά εργαλεία στην Ελλάδα: Μια συλλογή και παρουσίαση των ερωτηματολογίων, δοκιμασιών και καταλόγων καταγραφής χαρακτηριστικών στον ελληνικό χώρο*. Αθήνα, Πεδίο. 2012:713
- Diener E, Emmons RA, Larsen RJ, Griffin S. The Satisfaction with Life Scale. *J Pers Assess* 1985, 49:71–75, doi: 10.1037/1040-3590.5.2.164
- Keyes CLM, Social well-being. *Soc Psychol Q* 1998, 61:121–140, doi: 10.2307/2787065
- Gronvold RL. Measuring affectual solidarity. In: Mangen D, Vern J, Bengtson L, Landry P (eds) *The measurement of intergenerational relations*. Beverly Hills, CA: Sage, 1988:74–97 Available from: <http://psycnet.apa.org/record/1988-97094-004>
- Μπεζεβέγκης Η, Παυλόπουλος Β. Η επίδραση χαρακτηριστικών της οικογένειας στην αξιολόγηση της προσωπικότητας των παιδιών από τους γονείς. *Επιθ Κοινων Ερευν* 1999, 98:99–120, doi: 10.12681/grsr.744
- Gilman R, Huebner S. A review of life satisfaction research with children and adolescents. *Sch Psychol Q* 2003, 18:192–205, doi: 10.1521/scpq.18.2.192.21858
- Karademas EC. Positive and negative aspects of well-being: Common and specific predictors. *Pers Individ Dif* 2007, 43:277–287, doi: 10.1016/j.paid.2006.11.031

23. Λαμπροπούλου Α. Υποκειμενική αίσθηση ευεξίας των εφήβων και στρατηγικές αντιμετώπισης καταστάσεων άγχους. *Σύγχρο Κοιν Εκπαίδ Ψυχ Υγεία* 2009, 2:29–56 Available from: <https://aigaion.org/skepsy>
24. Lampropoulou A, Georgouleas G, Hatzichristou C. *Subjective well-being and coping strategies of Greek adolescents*. Poster presented at IXth Conference of European association for research on Adolescence, Porto 2004
25. Georgouleas G, Besevegis E. Adolescents' views of their relations with their parents. *Ψυχολογία* 2003, 10:237–247
26. Μπεζεβέγκης Η, Γεωργουλέας Γ. Σχέσεις γονέων-εφήβων: Είναι τόσο «άσχημα» τα πράγματα; Στο: Τάνταρος Σ (Επιμ) *Ανθρώπινη ανάπτυξη και οικογένεια*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2004:103–12
27. Li-xing Z, Guang-fang T, The influential factors on quality of life in children. *Chin J Clin Psychol* 2001, 9:105–107 Available from: <https://caod.oriprobe.com/articles/3262155>
28. Flouri E, Buchanan A. Childhood predictors of labor force participation in adult life. *JFEI* 2002, 23:101–120, doi: 10.1023/A:1015776832505
29. Shek DTL. The relation of parental qualities to psychological well-being, school adjustment and problem behavior in Chinese adolescents with economic disadvantage. *Am J Fam Ther* 2002, 30:215–230, doi: 10.1080/019261802753577548
30. Maccoby EE. Parenting and its effects on children: On reading and misreading behavior genetics. *Annu Rev Psychol* 2000, 51:1–27, doi: 10.1146/annurev.psych.51.1.1

Αλληλογραφία: Αικ. Λαμπροπούλου, Τμήμα Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πανεπιστημιούπολη, 157 84 Ιλίσια
Τηλ: 210-74 94 353, e-mail: alamprop@gmail.com